

Тетяна Станіславівна ОСАДЧА

кандидат економічних наук, доцент,
докторант,
Житомирський державний технологічний університет
E-mail: tetianastosadcha@gmail.com

ФАКТОРНИЙ АНАЛІЗ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ РЕНТНОГО ДОХОДУ

Осадча, Т. С. Факторний аналіз рентабельності рентного доходу [Текст] / Тетяна Станіславівна Осадча // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2015. – Том 22. – № 2. – С. 108-113. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Показники фінансових результатів характеризують абсолютну ефективність господарювання підприємства і стають найважливішими для оцінки його виробничої та фінансової діяльності. Питання методики аналізу ренти до сьогодні не досліджувалися. Це пов'язано з відсутністю інформаційних джерел для аналізу, що обумовлено тим, що остання не була окремим об'єктом бухгалтерського обліку. Як мету дослідження, обрано формування методики визначення впливу факторів на рентабельність рентного доходу підприємства за допомогою способу подовження факторних систем на основі інформації, сформованої у результаті розроблених організаційно-методичних положень бухгалтерського обліку ренти. Використано методи аналізу та синтезу, моделювання, індукції та дедуції, системний підхід.

У результаті роботи отримано методики аналізу впливу факторів на рентабельність рентного доходу підприємства – це рентабельність рентного доходу від кожного з рентоутворюючих ресурсів (земельних, водних, лісових ресурсів, надр і територій видобування корисних копалин, інноваційної та фінансової ренти), факторами впливу на який є чистий прибуток, витрати, чистий дохід, нормальний прибуток за видами рентоутворюючих ресурсів.

Із застосуванням ланцюгових підстановок фактори проранжовано з використанням поняття «фактор, первинний відносно іншого фактора». Встановлено таку послідовність ступеня впливу факторів на рентабельність рентного доходу, а, відповідно, і черговості зміни при розрахунках їх впливу на результативний показник ланцюговим способом: чистий прибуток, витрати, чистий дохід, нормальний прибуток.

У зв'язку з тим, що рентабельність рентного доходу визначається за адитивною моделлю, вплив кожного з факторних показників на результативний показник прямо пропорційний абсолютній зміні цього фактора. З урахуванням вищевикладеного побудовано індекси залежності рентабельності рентного доходу від факторних показників:

Отже, застосування запропонованих показників і методик визначення впливу факторів на рентабельність рентного доходу дозволить впливати на розмір і структуру останнього при його формуванні. Виявлення можливого синергетичного ефекту від взаємодії факторів є важливим аспектом при управлінні рентабельністю рентного доходу та є перспективою подальших досліджень.

Ключові слова: рентний дохід; аналіз рентного доходу; ефективність ренти; рентабельність ренти; факторний аналіз; індексний аналіз; рента.

FACTOR ANALYSIS OF EFFICIENCY OF RENTAL INCOME

Abstract

Indicators of financial results characterize the absolute efficiency of managing of the enterprise and are becoming the most important for evaluation its industrial and financial activity. The issue of method of the rent analysis hasn't been investigated until now. It is connected with the lack of informational sources for the analysis. The main reason of this situation is the fact, that rent has never been a separate object of accounting. The purpose of research is the formation of methodology of determination of the impact of factors on the effectiveness of enterprise rental income. It can be done with the help of the method of elongation of factor systems on the basis of information which is formed as a result of the developed organizational and methodical positions of accounting rent. In this research we used such methods as the method of analysis and synthesis, method of modeling, method of induction and deduction, method of systematic approach.

As a result of the research we have received the method of analysis of the impact of factors on the profitability of rental income of the enterprise. It is the profitability of rental income from each rentmaking resource (land, water, forest resources, mineral resources and mining territories, innovation and financial rent), the factors of impacts on which can be the net profit, expenses, net income, normal revenue by types of rentmaking resources.

With the help of application of the method of chain substitutions the factors are ranged with the use of the term "factor, which is a primary one in relation to the other factor." A sequence of factors impact on the profitability of rental income has been established. Accordingly, it has also been established the order of changes in the calculation of the impact of factors on the result index by chain method: net profit, expenses, net income, profit.

Due to the fact that the profitability of rental income is determined by the additive model, the impact of each factor indices on the effective indicator is directly proportional to the absolute change of this factor. So, the indices of the dependence of profitability of rental income on factor indicators are worked out.

Consequently, the usage of the proposed indicators and methods of determination of factors influence on the profitability of rental income will allow to affect on the size and the structure of rental income during its formation. Identification of possible synergy effect from the interaction of factors is an important aspect in the management of profitability of rental income. It is the prospect of further researches.

Keywords: rental income; analysis of rental income; effectiveness of rent; profitability of rent; factor analysis; index analysis; rent

JEL classification: M21, O24

Вступ

Показники фінансових результатів характеризують абсолютну ефективність господарювання підприємства. Найважливішими серед них є показники доходу, що в умовах переходу до ринкової економіки становить основу економічного розвитку підприємства. Зростання доходу, в тому числі і рентного, створює фінансову базу для самофінансування, розширеного виробництва, вирішення проблем соціального розвитку підприємства. Таким чином, показники доходу стають найважливішими для оцінки виробничої й фінансової діяльності підприємства.

Методики аналізу доходів досліджували такі вчені, як В. А. Дерій [1], М. В. Дембінський [2], Л. Л. Єрмолович [3], І. П. Житна [4], В. В. Ковальов [5], К. Ф. Ковальчук [6], М. Я. Коробов [7], І. Д. Лазаришина [8], Є. В. Мних [9], М. В. Мельник [10], О. В. Олійник [11], П. Я. Попович [12], Г. В. Савицька [13], Н. В. Тарасенко [14], Т. М. Чебан [15], М. Г. Чумаченко [16] та ін. Однак методики аналізу ренти залишилися поза увагою вчених. Це пов'язано із відсутністю інформаційних джерел для аналізу, що обумовлено тим, що рента не була окремим об'єктом бухгалтерського обліку, а це не дозволяло отримувати інформацію про її формування, розподіл та використання.

Мета та завдання статті

Метою дослідження є формування методики визначення впливу факторів на рентабельність рентного доходу підприємства. Для досягнення мети окреслено такі завдання: виявити сукупність факторів, що впливають на рентабельність рентного доходу; окреслити ступінь ізольованого впливу кожного з виявлених факторів на результативний показник; окреслити ступінь взаємопов'язаного

впливу кожного з виявлених факторів на результативний показник.

Виклад основного матеріалу дослідження

Управління доходами, у тому числі рентними, – важлива складова управління ефективністю діяльності суб'єкта господарювання та його стратегічним розвитком. Розмір і структура доходів обумовлюють загальні показники ефективності та результативності діяльності, поточні та перспективні, тому перед управлінським персоналом постає питання необхідності виявлення та управління факторами, які зумовлюють величину отриманих доходів (показник величини отриманого рентного доходу – R_D) та їх окупність (рентабельність рентного доходу – P_{RD}). Крім того, про ефективність отриманих доходів необхідно говорити лише після зіставлення отриманих доходів з сумами понесених для їх отримання витрат.

Загальна сума рентного доходу підприємства (R_D) формується із сукупності рентних доходів від усіх ресурсів, які здатні його формувати:

$$R_D = R_{Dз} + R_{Dв} + R_{Dг} + R_{Dл} + R_{Di} + R_{Dф}, \quad (1)$$

де $R_{Dз}$ – рентний дохід від земельних ресурсів, грн;

$R_{Dв}$ – рентний дохід від водних ресурсів, грн;

$R_{Dг}$ – рентний дохід від надр і територій видобування корисних копалин, грн;

$R_{Dл}$ – рентний дохід від лісових ресурсів, грн;

R_{Di} – інноваційна рента, грн;

$R_{Dф}$ – фінансова рента, грн;

За кожним з видів ресурсів сума рентного доходу визначається за формулою:

$$R_{Dj} = ЧДj - Bj - Пnj, \quad (2)$$

де R_{Dj} – рентний дохід від j -того виду ресурсів, грн;

$ЧДj$ – чистий дохід, отриманий від використання j -того виду ресурсів, грн;

Bj – витрати, здійснені для отримання чистого доходу від використання j -того виду ресурсів, грн;

$Пnj$ – сума нормального прибутку від використання j -того виду ресурсів, грн.

Рентабельність рентного доходу (P_{RD}) запропоновано визначати за такою формулою:

$$P_{RD} = \frac{ЧП}{R_D}, \quad (3)$$

де $ЧП$ – чистий прибуток, грн.

При дослідженні причинно-наслідкових зв'язків в економіці, коли результативна ознака визначається співвідношенням декількох факторних ознак, доцільним є застосування індексного аналізу, що базується на детермінованих мультиплікативних моделях [17, с. 125-143].

Застосовуючи прийом подовження факторних систем, на основі трансформації формули 3 з урахуванням формули 1 отримано такий вигляд формули рентабельності рентного доходу:

$$P_{RD} = \frac{ЧП}{R_{Dз}} + \frac{ЧП}{R_{Dв}} + \frac{ЧП}{R_{Dг}} + \frac{ЧП}{R_{Dл}} + \frac{ЧП}{R_{Di}} + \frac{ЧП}{R_{Dф}} \quad (4)$$

Таким чином, рентабельність рентного доходу підприємства визначається як сума рентабельностей кожного з рентоутворюючих факторів:

$$P_{RD} = P_{RDз} + P_{RDв} + P_{RDг} + P_{RDл} + P_{RDi} + P_{RDф} \quad (5)$$

Звідси зрозуміло, що рентабельність рентного доходу підприємства прямо пропорційно залежить від рентабельності рентного доходу від кожного з рентоутворюючих ресурсів. Тобто, ефективність управління рентабельністю рентного доходу підприємства прямо пропорційно залежить від ефективності управління рентабельністю рентного доходу від кожного з рентоутворюючих ресурсів. Деталізація факторів, що впливають на рентабельність рентного доходу від кожного з них, може бути отримана шляхом математичних перетворень. З урахуванням формули 2 отримуємо наступний вигляд формули 4:

$$P_{RD} = \frac{ЧП}{ЧДз - Bз - Пnz} + \frac{ЧП}{ЧДв - Bв - Пnv} + \frac{ЧП}{ЧДг - Bг - Пng} + \frac{ЧП}{ЧДл - Bл - Пnl} + \frac{ЧП}{ЧDi - Bi - Pni} + \frac{ЧП}{ЧDф - Bф - Pnf} \quad (6)$$

Ступінь впливу кожного з факторів на рентабельність рентного доходу може бути визначений із застосуванням способу ланцюгових підстановок, оскільки результативний показник розраховується за допомогою комбінованої (змішаної) детермінованої факторної моделі. Цей спосіб, на думку С. З. Мошенського та О. В. Олійник [18, с. 159], дозволяє визначити вплив окремих факторів на зміну величини результативного показника шляхом поступової заміни базисної величини кожного факторного показника в обсязі результативного на фактичну величину у звітному періоді. З цією метою визначається ряд умовних величин результативного показника, які враховують зміни одного, потім

двох, трьох і т.д. факторів, припускаючи, що інші не змінюються. Порівняння результативної величини показника до та після зміни рівня того чи іншого фактора дає можливість елімінувати вплив всіх факторів, крім одного, і визначити вплив останнього на приріст результативного показника.

Одним із проблемних питань при застосуванні способу ланцюгових підстановок є ранжування факторів, що впливають на результативний показник. При цьому використовується поняття «фактор, первинний відносно іншого фактора». Цей вислів означає, що аналізований фактор може бути за формою розрахунку вторинним, похідним, але за роллю в поясненні динаміки результативного економічного показника – первинним. Вказане поняття застосовується для визначення періоду фіксації ваг-сумірників у відповідних факторних індексах.

Проаналізувавши ступінь залежності рентабельності рентного доходу від факторів, наведених на рис. 1, ми встановили таку послідовність ступеня їх впливу на результативний показник, а, відповідно, і черговості зміни при розрахунках впливу факторів на результативний показник ланцюговим способом:

1. Чистий прибуток.
2. Витрати.
3. Чистий дохід.
4. Нормальний прибуток.

У зв'язку з тим, що рентабельність рентного доходу визначається за адитивною моделлю, вплив кожного з факторних показників (рентабельності рентного доходу від кожного з рентоутворюючих ресурсів (формула 5)) на результативний показник прямо пропорційний абсолютній зміні цього фактора.

З урахуванням вищевикладеного побудовано індекси залежності рентабельності рентного доходу від факторних показників:

1. Індекс загальної зміни показника рентабельності рентного доходу від земельних ресурсів ($i_{P_{рд}^3}$):

$$i_{P_{рд}^3} = \frac{\frac{ЧП_1}{ЧДз_1 - Вз_1 - Пнз_1}}{\frac{ЧП_0}{ЧДз_0 - Вз_0 - Пнз_0}} \quad (7)$$

2. Індекс зміни показника рентабельності рентного доходу від земельних ресурсів під впливом факторів:

- 2.1. чистого прибутку ($i_{P_{рд}^3(ЧП)}$):

$$i_{P_{рд}^3(ЧП)} = \frac{\frac{ЧП_1}{ЧДз_0 - Вз_0 - Пнз_0}}{\frac{ЧП_0}{ЧДз_0 - Вз_0 - Пнз_0}} \quad (8)$$

- 2.2. витрат, понесених для отримання чистого доходу від земельних ресурсів ($i_{P_{рд}^3(Вз)}$):

$$i_{P_{рд}^3(Вз)} = \frac{\frac{ЧП_1}{ЧДз_0 - Вз_1 - Пнз_0}}{\frac{ЧП_1}{ЧДз_0 - Вз_0 - Пнз_0}} \quad (9)$$

- 2.3. чистого доходу від земельних ресурсів ($i_{P_{рд}^3(ЧДз)}$):

$$i_{P_{рд}^3(ЧДз)} = \frac{\frac{ЧП_1}{ЧДз_1 - Вз_1 - Пнз_0}}{\frac{ЧП_1}{ЧДз_0 - Вз_1 - Пнз_0}} \quad (10)$$

- 2.4. нормального прибутку від земельних ресурсів ($i_{P_{рд}^3(Пнз)}$):

$$i_{P_{рд}^3(Пнз)} = \frac{\frac{ЧП_1}{ЧДз_1 - Вз_1 - Пнз_1}}{\frac{ЧП_1}{ЧДз_1 - Вз_1 - Пнз_0}} \quad (11)$$

3. Загальна зміна рентабельності рентного доходу від земельних ресурсів ($i_{P_{рд}^3}$):

$$i_{P_{рд}^3} = i_{P_{рд}^3(ЧП)} + i_{P_{рд}^3(Вз)} + i_{P_{рд}^3(ЧДз)} + i_{P_{рд}^3(Пнз)} \quad (12)$$

4. Індекси загальної зміни показника рентабельності рентного доходу від інших видів рентоутворюючих ресурсів та індекси зміни результативного показника під впливом факторів будуються аналогічно наведеній методиці побудови індексів зміни показника рентабельності рентного доходу від земельних ресурсів. Таким чином визначаються наступні індекси:

$i_{P_{рд}в}$ – індекс загальної зміни показника рентабельності рентного доходу від водних ресурсів;

$i_{P_{рд}г}$ – індекс загальної зміни показника рентабельності рентного доходу від територій видобування корисних копалин;

$i_{P_{рд}л}$ – індекс загальної зміни показника рентабельності рентного доходу від лісових ресурсів;

$i_{P_{рд}і}$ – індекс загальної зміни показника рентабельності рентного доходу від інтелектуальної ренти;

$i_{P_{рд}ф}$ – індекс загальної зміни показника рентабельності рентного доходу від фінансової ренти.

5. Загальна зміна рентабельності рентного доходу визначається шляхом додавання індексів змін рентабельності рентного доходу від усіх рентоутворюючих ресурсів ($i_{P_{рд}}$):

$$i_{P_{рд}} = i_{P_{рд}з} + i_{P_{рд}г} + i_{P_{рд}л} + i_{P_{рд}і} + i_{P_{рд}ф} \quad (13)$$

Отже, у запропонованій методиці аналізу впливу факторів на рентабельність рентного доходу враховано можливість управління кожним з видів рентоутворюючих ресурсів задля оптимізації значення рентабельності рентного доходу підприємства загалом.

Висновки і перспективи подальших розвідок

Застосування запропонованих показників і методик визначення впливу факторів на рентабельність рентного доходу дозволить впливати на розмір і структуру рентного доходу при його формуванні.

Перспективою подальших досліджень є виявлення факторів, що впливають на рентабельність рентного доходу за допомогою методу розширення факторних систем.

Список літератури

1. Дерій, В. А. Проблеми теорії науки, методики й організації навчання і практики економічного аналізу [Текст] / Василь Антонович Дерій // Бухгалтерський облік і аудит. – 2014. – № 6. – С. 3-12.
2. Дембинский, Н. В. Вопросы теории экономического анализа [Текст] / Дембинский Н.В. – М.: Финансы, 1973. – 72 с.
3. Анализ эффективности деятельности промышленных предприятий. – Мн.: "Вйшэйшая школа", 1979. – 272 с.
4. Житна, І. П. Економічний аналіз [Текст] : навчальний посібник / І. П. Житна, І. В. Тацій, П. Є. Житний. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2006. – 296 с.
5. Ковалев, В. В. Финансовый анализ: методы и процедуры [Текст] / В. В. Ковалев – М.: Финансы и статистика, 2001. – 560 с.
6. Ковальчук, К. Ф. Целевой экономической и управленческий анализ (контроллинг) [Текст] / А. Н. Марюта, К. Ф. Ковальчук ; Национальная металлургическая академия Украины. – Д. : Системные технологии, 2005. – 342 с.
7. Коробов, М. Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств [Текст] : навч. посіб. / М. Я. Коробов – К.: Т-во "Знання", КОО, 2000. – 378 с.
8. Лазаришина І.Д. Економічний аналіз в Україні: історія, методологія, практика [Текст] : монографія / Лазаришина І.Д. – Рівне: НУВГП, 2005. – 369 с.
9. Мних, Є. В. Економічний аналіз [Текст] : підручник / Є. В. Мних. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 412 с.
10. Анализ финансовой отчетности [Текст] / Под ред. Ефимовой О. В., Мельник М. В. – 4-е изд., испр. и доп. – М.: Омега-Л, 2009. – 451 с.
11. Олійник, О. В. Розвиток економічного аналізу в умовах інституційних змін [Текст] : монографія / О. В. Олійник – Житомир: ЖДТУ, 2008. – 653 с.
12. Попович, П. Я. Економічний аналіз суб'єктів господарювання [Текст] : підручник / П. Я. Попович. – Тернопіль: Економічна думка, 2001. – 454 с.
13. Савицкая, Г. В. Теория анализа хозяйственной деятельности [Текст] : учеб. пособие / Г. В. Савицкая. – М.: ИНФРА-И, 2006. – 281 с.
14. Тарасенко, Н. В. Економічний аналіз [Текст] : навчальний посібник / Н. В. Тарасенко. – 2-ге видання, перероблене і доповнене. – Львів: "Новий світ – 2000", 2003. – 318 с.
15. Чебан, Т. М. Теорія економічного аналізу [Текст] : навчальний посібник / Т. М. Чебан, Т. Л. Калінська, І. О. Дмитрієнко: За ред. проф. В. Є. Труша. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 214 с. – С. 121.

-
16. Чумаченко, Н. Г. Функционально-стоимостный анализ [Текст] / Н. Г. Чумаченко, В. М. Дегтярева, Ю. С. Игумнов. – К.: "Вища школа", 1985. – 223 с.
 17. Янковий, О. Г. Детерміновані моделі факторного економічного аналізу. Методологія статистичного забезпечення розвитку регіону [Текст] : моногр. / за заг. ред. А. З. Підгорного. – О. : Атлант, 2012. – С. 125-143.
 18. Мошенський, С. З. Економічний аналіз [Текст] : підручник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів / С. З. Мошенський, О. В. Олійник ; За ред. д.е.н., проф., заслуженого діяча науки і техніки України Ф. Ф. Бутинця. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП "Рута", 2007. – 704 с.

References

1. Deriy, V. A. (2014). Problems of theory of science, methods and organization of education and practice of economic analysis. Accounting and auditing, 6, 3-12.
2. Dembynskiy, N. V. (1973). Issues of the theory of economic analysis. Moscow : Finances.
3. Analysis of effectiveness of activity of industrial enterprises. (1979). Minsk: Vjsheyshaya school.
4. Zhytna, I. P., Tatsiy, I. V. & Zhytnyy, P. E. (2006). Economic analysis. Lugansk: Publishing house SNU named after V. Dal.
5. Kovalev, V. V. (2001). Financial analysis: methods and procerdures. Moscow: Finances and statistics.
6. Maryuta. A. N. & Kovalchuk, K. F. (2005). Target economical and manegment analysis (controlling). Donetsk: Systemic technologies.
7. Korobov, M. Y. (2000). Financial and economic analysis of the enterprises. Kyiv: Znannya.
8. Lazaryshyna, I. D. (2005). The economic analysis in Ukraine: history, methodology, practice. Rivne: NUWMNRU.
9. Mnykh, E. V. (2003). Economic analysis. Kyiv: Center of educational literature.
10. Yefimova, O. V., Melnyk, M. V. (2009). Analysis of financial reporting. Moscow: Omega-L.
11. Oliynyk, O. V. (2008). The development of economic analysis in terms of institutional changes. Zhytomyr: ZSTU.
12. Popovych, P. Y. (2001). Economic analysis of business entities. Ternopil: Economic thought.
13. Savytskaya, G. V. (2006). Theory of analysis of economic activity. Moscow: INFRA-M.
14. Tarasenko, N. V. (2003). Economic analysis. Lviv: "New World - 2000".
15. Cheban, T. M., Kalinska, T. L. & Dmytrienko, I. O. (2003). Theory of economic analysis. Kyiv Center of educational literature.
16. Chumachenko, N. G., Degtyareva, V. M. & Ihumnov, Y. S. (1985). Functional cost-benefit analysis. Kyiv: High School.
17. Yankovyi, O. G. (2012). Deterministic models of factor economic analysis. The methodology of statistical support of regional development. O.: Atlant, 2012. - P. 125-143.
18. Moshenskiy, S. Z., Oliynyk, O. V. (2007). Economic analysis. Zhytomyr: Ruta.

Стаття надійшла до редакції 25.11.2015 р.